

Отже, можна зробити висновок, що сільська інтелігенція України у добу непу поширювала свою культурно-освітню діяльність під достатньо жорстким ідеологічним пресингом більшовицької партії. Водночас порівняно ліберальні умови нової економічної політики дозволяли сільським інтелігентам знаходити шпарини для вивільнення творчої енергії і проведення аполітичної, конкретної (адресної) і, як наслідок, ефективної культурно-освітньої роботи серед селянства. Нерідко ця робота носила український, культурно-національний характер. Зростання авторитету сільської інтелігенції на місцях призводило подекуди до зіткнення її інтересів (а також – інтересів місцевого селянства) із прагненням радянської влади уніфікувати й абсорбувати українське село під ідеологію пролеткультівського спрямування. Долати авторитет сільської інтелігенції компартійним діячам доводилося через методи залякування, які добре лягали на ґрунт загальної політичної непевності різних соціальних верств того часу, а також – за допомогою репресій, які широкого розмаху набули наприкінці 1920-х років.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Шевчук Г. Культурне будівництво на Україні у 1921-1925 роках. – К.: Вид-во Академії Наук Української РСР, 1963. – 436 с.; 2. Юрченко А. Розвиток мережі сільбудів і хат-читалень на Україні (1921-1925 рр.). // Український історичний журнал. – 1978. – № 11. – С. 96-100; 3. Ткачова Л. Інтелігенція радянської України в період побудови основ соціалізму. – К.: Наукова думка, 1985. – 192 с.; 4. Масненко В. Суспільно-політичні позиції інтелігенції України в 1921-1928 рр.: Дис... канд. іст. наук: 07.00.01. – К., 1992. – 239 с.; 5. Журба М. Етнонаціональні та міжнародні аспекти діяльності громадських об'єднань українського села (20 – 30 рр. ХХ ст.). – К.: Науковий світ, 2002. – 499 с.; 6. «Українізація» 1920-30-х років: передумови, здобутки, уроки. Колективна монографія / За ред. В.А. Смолія. – К.: Інститут історії України НАН України, 2003. – 392 с.; 7. Кузьменко М. Науково-педагогічна інтелігенція в УСРР 20-30-х років: соціально-професійний статус та освітньо-культурний рівень. – Донецьк: Норд-Пресс, 2004. – 455 с.; 8. Шамара С. Сільська інтелігенція Наддніпрянської України другої половини ХІХ – початку ХХ ст.: соціально-психологічні та етнокультурні характеристики // Дис... канд. іст. наук: 09.00.12. – К., 2007. – 283 с.; 9. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВОВ України). – Ф. 166. – Оп. 7. – Спр. 459.; 10. ЦДАВОВ України. – Ф. 166. – Оп. 5. – Спр. 18.; 11. Г-кий ст. Допомога ще потрібна // Радянська освіта. – 1927. – № 2. – С. 56-60.; 12. ЦДАВОВ України. – Ф. 166. – Оп. 7. – Спр. 452.; 13. ЦДАВОВ України. – Ф. 166. – Оп. 7. – Спр. 446.; 14. Зарудний С. Про масову культурно-освітню діяльність с.-г. кооперації // Коопероване село. – 1927. – № 17. – С. 47-49.; 15. Постолюк М. Учителство і сільрада // Сільрада. – 1925. – № 5. – С. 16.; 16. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України). – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 2245.; 17. Арнаутов В. О сельском учительстве, его настроении и квалификации // Просвещение Донбасса. – 1924. – № 4. – С. 42-47.; 18. Г-а А. Надії вчителя (із допису до редакції) // Радянська освіта. – 1923. – № 1. – С. 67-69.; 19. ЦДАГО України. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 2489.

А.Є. Ігнатуша

І.А. КМЕТА-ЄФИМОВИЧ – ПАТРІОТ УКРАЇНИ, ПРЕДСТАВНИК УКРАЇНСЬКОЇ ХРИСТІЯНСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ 20-Х РР. ХХ СТ.

За роки державної незалежності України відбулося переосмислення історичних підходів до вивчення різних аспектів української історії.

Значних успіхів досягли науковці у розробці історії періодичної преси України, що практично була поза об'єктами історичних досліджень майже до середини 90-х рр. ХХ ст.

Однак творчий доробок української інтелігенції 20-х рр. у розвитку протестантської преси варті окремої пильної уваги. Українські протестантські конфесії 20-х рр. займалися активною видавничою діяльністю, мали власні журнали, у яких виражали свої світоглядні позиції, опосередковано – ставлення до влади і держави, до подій у суспільстві. Журнали були друкованими органами відповідних церков, відображали офіційну думку, погляди їх керівництва на різні аспекти релігійного та загальносуспільного життя, свідчили про специфіку розвитку та ідеологічні орієнтири конфесій.

Саме у цій галузі працював один з представників української інтелектуальної та культурної еліти 20-х рр. ХХ ст. – поет, публіцист, громадський діяч Іван Авксентійович Кмета-Єфимович. Він прожив довге і плідне життя, закінчив свій земний шлях у віці 96 років у 1997 р. [1, с. 46]

Ім'я Івана Кмети-Єфимовича (Ічнянського) найбільше пов'язане з його поетичною діяльністю, а також з журналом «Баптист Украины», де він працював у 1926-1928 рр. редактором, відповідальним редактором. Це був поет з гарячим серцем, сповненим любові до України та української культури, чутливою душею.

І.А.Кмета-Єфимович багато зробив для українського відродження у 20-ті рр. ХХ ст., щиро підтримуючи політику українізації. На сторінках українського журналу «Баптист України» він пропагував кращі зразки української культури, вчив розуміти красу та мелодику українського слова, віршів.

Народився поет у 1901 р. у місті Ічня, на Чернігівщині, у родині ремісника. Рано залишився сиротою, але, незважаючи на важкі умови, прагнув учитися. У Прилуках закінчив вчительську семінарію. Потім у Полтаві – курси дошкільного виховання. Учителював. У 1920 р. став членом баптистського союзу. Служив у церкві, проповідував, також продовжував вищу освіту, вивчав іноземні мови.

У тяжкі роки революції, громадянської війни і потім, під час нової хвилі гонінь на віруючих у 20-х роках, Іван Авксентійович повною мірою пережив і боротьбу, і недолю тієї похмурої епохи. Але саме до цього періоду належать його плідна редакційна, поетична та публіцистична діяльність.

На вересневому засіданні ради Всеукраїнського союзу об'єднань християн-баптистів (ВСОБ) (18-20 вересня 1925 р.) було прийнято рішення видавати в Україні журнал під назвою «Баптист України».

Одним з трьох членів редакційної колегії, поряд із П.Я.Дацком, П.Г.Алешком, став І.А. Кмета-Єфимович. Через рік, у квітні, з № 4 за 1927 р., його призначили відповідальним редактором. До складу редколегії на той час входили ще два чоловіки: А.Г. Альохін та П.Г. Алешко). Незабаром П.Г. Алешко пішов з посади, і редколегія майже рік – до № 7 за 1928 р. працювала у складі двох чоловік: І. А. Кмети-Єфимовича та А.Г. Альохіна.

І.А.Кмета-Єфимович був не лише поетом, автором пісень, публіцистом-пропагандистом українізації, але й історіографом становлення українського союзу баптистів. Зі сторінок журналу «Баптист України» І.А.Кмета-Єфимович подавав характеристику, власні оцінки та коментарі подій.

Саме він характеризував у журналі «Баптист України» перший з'їзд українських баптистів (1-8 жовтня 1918 р.) та всі з'їзди баптистів України, що відбулися протягом 1918-1925 рр.

У 1927 р., ще молодою 26-річною людиною, І.А. Кмета-Єфимович надрукував програмну статтю «До планів діяльності наших союзів», у якій охарактеризував структуру правління Всеукраїнського союзу об'єднань християн-баптистів (кількість відділів та огляд роботи кожного з них), проаналізував місіонерську та проповідницьку діяльність союзу, наголосив на підсиленні виховної роботи в громадах. Цього ж 1927 р. І.А.Кмета-Єфимович, разом з іншими лідерами українського баптистського руху, був обраний делегатом на Всесвітній конгрес християн-баптистів, що мав відбутися у Торонто у червні 1928 р. [2, с. 45].

І. Кмета-Єфимович практикував звернення до ідейних джерел християнства: «Уривки з історії Християнської церкви» були написані ним та опубліковані в №11 журналу «Баптист України» за 1928 р.

І.А. Кмета-Єфимович неодноразово у журналі ставав автором випусків «Тихі хвилини», присвячених підтриманню свідомого ставлення людини до релігійної віри, її приписів і принципів. Характерними рисами його манери подання матеріалів було включення поетичного слова – віршів.

Наприкінці 1927 р. у статті «До планів діяльності наших союзів» І.А.Кмета-Єфимович наполягав на необхідності підвищення освітнього рівня членів релігійної спільноти, насамперед – шляхом самоосвіти. Це було актуальним за умов насадження радянською владою політизованої, ідеологізованої комуністичної системи освіти, яка відкидала релігійний світогляд і витісняла його з усіх сфер культури.

У серпні 1926 р. редакція «Баптиста України» вперше запропонувала своїм читачам рубрику «Українське слово». Її репрезентував І.А.Кмета-Єфимович. Представляючи це нововведення, він наголошував у зверненні «До наших кореспондентів-українців» на великому значенні рідного слова й закликав писати до журналу українською [3, с. 41].

І. А. Кмета-Єфимович пропонував вживати українську мову в проповідях по селах; щоб хори співали українські духовні гімни із збірки «Арфа» під час богослужінь; влаштовувати виключно українські концерти. Більше того, він вніс пропозицію значно поширити в журналі рубрику «Українське слово», або – і це було б, на його думку, найкращим, – виділити в окремий невеличкий журнал «Християнське слово», а «Баптиста України» поки залишити російськомовним. Каталізуючи національний ентузіазм, в цьому ж номері І. А. Кмета-Єфимович публікує статтю «Пробудження серед українців».

Практично у кожному номері «Баптист України» друкувалися духовні гімни з текстами слів і нотами, автором слів яких здебільшого був І. А. Кмета-Єфимович, музики – І.С. Захарчук.

Така бурхлива національна активність далеко не всіма сприймалася схвально. Редакцію почали звинувачувати в сепаратизмі та русофобії, нагнітанні проукраїнської істерії та штучного роздування питання. На такі закиди І. А. Кмета-Єфимович відповів статтею у наступному номері «Мої пояснення до статті «Невідкладна справа». Автор намагався ще раз добитися усвідомлення опонентами того, що українізацію церкви висуває саме життя – тому що молодь і діти, які навчаються і українських школах, «не підуть до нас, бо ми станемо їм чужі, одсталі. Ми маємо приклади, коли нам пишуть – містять більше українських матеріалів у журнал, бо наші діти не можуть читати».

І знову, як мрія, звучала у його статті тема власного українського видання – «Про поширення українського відділу в журналі... Багато просять про це. Ми до цього часу доводили український відділ майже до 1/6 всього журналу... Краще видавати невеликий український часопис окремо» [4, с. 47].

І. А. Кмета-Єфимович надрукував в двох номерах журналу, в розрізі даної рубрики, цикл своїх поезій з передмовою, що зазначені матеріали можуть бути використані для літературних вечірок на Україні [5, 6]. Його перу належала низка оповідань на моральні теми, які друкувалися у рубриці «Українське слово» [7].

Він же повідомляв своїх читачів про початок роботи в Західній Україні над перекладом сучасною українською мовою Біблії, яка, на думку автора, була конче потрібною. З великим жалем констатував І. А. Кмета-Єфимович: «...доводиться знову підтвердити, що друкувати Святе Письмо треба на Радянській Україні, бо наше церковне життя ще мало, порівнюючи, українізоване». У зв'язку з цим фактом хочемо підкреслити, що у 1926 р. баптисти України у декотрих місцевостях гучно відзначали п'ятдесятиріччя перекладу Біблії російською (у 1876 р.) [8, с. 46], тобто надаючи події наближення Святого Письма до розуміння народом через зрозумілість мови належного значення. Але палкого вболівання щодо відсутності Біблії українською мовою народ не відчував. Це проявлялося лише окремими подвижниками українізації у протестантському середовищі, до яких належав І. А. Кмета-Єфимович.

І. А. Кмета-Єфимович займав активну життєву позицію, вирушав у відрядження не лише по українських місцевостях, а й до російських одновірців. З великою зацікавленістю та симпатією спостерігав І. А. Кмета-Єфимович за розвитком братніх конфесій у Західній Україні: «Час від часу ми сповіщаємо наше братство (збережено орфографію – А.І.) про життя українських вірних в Західній Україні, що конає зараз під Польщею». Отримавши із Західної України один з перших номерів західноукраїнського баптистського журналу «Післанець Правди», І. А. Кмета-Єфимович не забарився радісно повідомити читачам свого журналу про початок його виходу у світ. Разом із сподіваннями, що новий журнал викличе у Західній Україні приплив нових літературних та інтелектуальних сил, він підкреслював, що «видання «Післанця Правди» без слів говорить нам про необхідність видання українського журналу для нашого братства на Україні» [9, с. 50]. Фактично будь-яку інформацію, особливо ту, що приходила із Західної України, І. А. Кмета-Єфимович намагався перетворити у додаткову аргументацію на користь пропаганди впровадження рідної мови як провідної мови у Великій Україні (саме так називали радянську Україну у західноукраїнському вжитку).

З глибоким задоволенням повідомлялося про те, що в Коломиї також видається український часопис – «Віра і наука», за редакцією В. Федіва [10, с. 43]. У статті «Пробудження серед українців» І. А. Кмета-Єфимович розповідав про євангельські рухи у Галичині, про життя українців-протестантів у Америці, що були переважно емігрантами з Західної України. Разом з керівником громади у Миколаєві-на-Дністрі С. Білинським І. А. Кмета-Єфимович знайомив українських баптистів із складнощами становлення баптистських об'єднань Західної України [11]. Стаття І. А. Кмети-Єфимовича «Новий переклад» була присвячена початку роботи у Західній Україні над створенням перекладу Біблії сучасною українською мовою, у якому виникла потреба, оскільки «старий переклад Куліша, Пулюя та інших не відповідає сучасним вимогам».

Отже, у 20-х рр. ХХ ст. І. А. Кмета-Єфимович був одним з ідеологів баптистського руху та розвитку української національної ідеї, засновником української баптистської періодики та видавничої діяльності того часу. Але його редакційній діяльності в Україні судився нетривалий час – три роки: 1926-1928 рр.

Починалися роки «великого перелому», прискореної індустріалізації та примусового кооперування села, згортання політики українізації, масованого наступу на релігію. Нові пріоритети державної політики надзвичайно швидко і категорично змінили долю багатьох конфесій, примусивши їх загальмувати, а то й взагалі припинити свою діяльність.

Залишившись без улюбленої справи, за умов гонінь та репресій, І.А.Кмета-Єфимович у 1929 р. отримав можливість виїхати з дружиною до Канади, де провів все своє подальше життя. Там він багато друкувався, переважно в періодичній пресі, в журналах «Післанець Правди», «Наша культура», «Вісник» та ін. Протягом 60-70-х років вийшло багато його книжок-спогадів, поетичних збірників. Був він і пастором в одній з філадельфійських баптистських церков.

Видавнича справа, якій І.А.Кмета-Єфимович присвятив свої молоді роки, дала плідні паростки у роки незалежної України. З початку 1997 р. в Україні почав виходити журнал українських баптистів «Євангельська Нива», редколегія якого заявила, що «наш журнал «Євангельська нива» ... є продовжувачем кращих традицій «Баптиста України». Редакція сучасного журналу зважила за необхідне підкреслити, що «Іван Авксентійович Кмета-Єфимович, класик української християнської літератури... зробив вагомий внесок у становлення й зростання нашого Українського євангельсько-баптистського братства. Його «Українське слово» сприяло відродженню української мови» [12, с. 1].

Творчість І.А.Кмети-Єфимовича гідна наслідування, варті того, щоб сучасні українські християнські літератори та журналісти прагнули бути схожими на свого попередника не лише за змістом і стилем творчості, але й зберегли його ідейний стрижень, дух.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Пам'яті І.О.Кмети-Єфимовича // Євангельська Нива. – 1997. – № 4. – С. 46; 2. Кмета-Єфимович І. К планам діяльності наших союзів // Баптист України. – 1927. – № 10. – С. 45-48; 3. Кмета-Єфимович І. До наших кореспондентів-українців // Баптист України. – 1926. – № 4. – С. 41-42; 4. Кмета-Єфимович І. Мої пояснення до статті «Неодкладна справа» // Баптист України. – 1927. – № 4. – С. 46-47; 5. Кмета-Єфимович І. Поезії з циклу «заблудший син» // Баптист України. – 1927. – № 2. – С. 33-36; 6. Кмета-Єфимович І. Поезії з циклу «заблудший син». Ч. II // Баптист України. – 1927. – № 3. – С. 32-34; 7. Кмета-Єфимович І. Мученики // Баптист України. – 1927. – № 9. – С. 42-47; 8. Єф[имович] І. Новий переклад св. Письма на українську мову // Баптист України. – 1927. – № 3. – С. 45-46; 9. Єф[имович] І. Західня Україна // Баптист України. – 1927. – № 7; 10. Єф[имович] І. Пробудження серед українців // Баптист України. – 1927. – № 1; 11. Є.[фимович] І., Б[ілінський] С. Об'єднання українських баптистів на Західній Україні // Баптист України. – 1928. – № 3. – С. 46-49; 12. Продовжуючи традиції // Євангельська Нива. – 1997. – № 2.

О.А. Мельничук

ПЕНСІЙНЕ СТРАХУВАННЯ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ В УСРР У 20-Х РР. ХХ СТ.

Пенсійне забезпечення у будь-якій державі є найважливішою складовою добробуту громадян, яке демонструє готовність держави дотримуватися принципів гуманізму щодо тих, хто віддав суспільству працю, інтелект, здоров'я. Реформування пенсійного законодавства в Україні на сучасному етапі пов'язане із впровадженням пенсійного страхування як провідної організаційно-правової форми соціального захисту в умовах ринкової економіки. Важливим завданням при розробці та вдосконаленні чинного законодавства у даній сфері є вивчення не лише зарубіжного, але й вітчизняного досвіду в його історичній ретроспективі. З огляду на це, метою пропонованої статті є висвітлення системи пенсійного страхування, що функціонувала на теренах УСРР у 20-х рр. ХХ ст. на прикладі забезпечення пенсіями представників інтелігенції.

Означена проблема, за винятком окремих аспектів [1-2], не була предметом спеціального історичного дослідження. Джерелами для написання статті слугували збірники нормативних актів [3-5] та популярні праці відповідальних страхових працівників вказаного періоду [6-9], а також архівні матеріали та матеріали періодичної преси.

Правотворчість більшовиків у сфері пенсійного страхування розпочалася одразу після захоплення влади. Однак перші страхові декрети проголошені у 1917-1920 рр. визнавали право на пенсію лише за категоріями, що становили соціальну опору нового режиму, а саме, за робітниками та червоноармійцями. Водночас відсутність у нормативних актах конкретних законодавчих визначень джерел фінансування свідчила про популістський характер таких рішень. Головним мотивом при цьому було намагання переконати пролетаризовані верстви у готовності виконувати взяті соціальні обіцянки.

З переходом до НЕПу забезпечення пенсіями в порядку соціального страхування було поширене й на інші соціальні категорії, в тому числі і на представників інтелігенції. Так постановами ВУЦВК від 9 серпня 1922 р. «Про посилені пенсії» та від 2 травня 1923 р. «Про пенсії особам, які мають особливі заслуги перед республікою» передбачалися персональні пенсії та допомоги особам, що мали виключні заслуги перед державою, серед яких значилися діячі науки, мистецтва, які своєю працею у відповідній галузі зробили внесок у світову чи вітчизняну культуру. Щоправда, значення таких заслуг визначалося вищими партійними та профспілковими органами або ж відповідними наркоматами, що у свою чергу давало змогу призначати пенсії лише особам, що проявляли особливу відданість новому режимові [3, 145].

Для розгляду заяв про призначення персональних пенсій при НКЗ УСРР створювалася постійна комісія у складі представників УпНКФ, народного комісаріату Держконтролю, УпНКП та Південного бюро